

5. julija 1945. V stranko so se takrat združili nekdanji koroški krščanski socialci ter meščanske in »kmečke« skupine iz tridesetih let (predvsem nekdanji liberalni Landbund). Slednje dejstvo tudi opozarja na prihodnjo narodnostno usmeritev stranke, saj stranka vodi izrazito nacionalistično in manjšini nasprotno politiko.

Tone Zorn

Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, Ljubljana 1976, skupina avtorjev, izdajatelj vojaški zgodovinski inštitut jugoslovanske ljudske armade in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1157 strani.

Slovenci smo v zadnjih nekaj letih dobili dve temeljni deli iz novejšje slovenske zgodovine. Dokončano je bilo obsežno delo prof. dr. Metoda Mikuža »Pregled zgodovine NOB v Sloveniji«, v letošnjem letu pa smo dobili knjigo skupine avtorjev, ki je izdelala vojaško zgodovino NOB na slovenskem prostoru.

Odgovorni urednik knjige je bil polkovnik in sodelavec vojaškega zgodovinskega inštituta JLA Zdravko Klanjšček, uredniški odbor pa je vodil Bogdan Osolnik. Avtorji posameznih poglavij knjige so bili: Zdravko Klanjšček, dr. Tone Ferenc, Ivan Frlež, prof. dr. Metod Mikuž, Alenka Nedog, Jože Novak, Miroslav Stepančič in dr. Miroslav Stiplovshek.

Knjiga »Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945« je prvo sintetično delo o vojaških operacijah v Sloveniji med NOB. Čeprav je koncipirana kot vojaška zgodovina, pa so se uredniški odbor in avtorji trudili, da ne bi šlo zgolj za suhoparno naštevanje vojaških operacij, odrezanih od družbenega dogajanja, temveč so vojaške operacije postavili v družbenopolitični kraj in čas. Prav gotovo je treba tak način pisanja oceniti kot pravičen, učinkovit in potreben.

Čeprav je naslov knjige časovno omejel obravnavano problematiko na čas od leta 1941 do 1945, nam knjiga ponudi več. Dokaj široko uvodno poglavje nas najprej seznanja z značilnostmi družbenopolitičnega razvoja na Slovenskem v času med obema vojnama (1918—1941), zaključek knjige, v katerem gre beseda o pomenu in značaju narodnoosvobodilne vojne na Slovenskem, o posebnostih njene strategije in o njenih osnovnih ciljnih ter njihovih uresničevanjih, pa tudi sega čez okvire, zapisane v naslovu.

Knjiga je prav gotovo preobsežna, da bi lahko podrobno pokazali na njeno celotno vsebino in analizirali vsako njeno poglavje. Dovolj je le, da pogledamo pod črto in zasledujemo številke citatov in tako ugotovimo, koliko dela je bilo vložnega v publikacijo. Pri tem pa se spet pokaže potrebnost in koristnost monografskih obdelav posameznih partizanskih enot, dogodkov in časovnih razdobj. Brez takih monografij bi bilo delo močno oteženo, če ne celo nemogoče. Omeniti moramo tudi, da je bil avtorjem v veliko pomoč Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni narodov Jugoslavije, še posebej 19 njegovih knjig, ki govore o slovenskem NOB.

Knjiga obsega poleg že omenjenega uvodnega poglavja in sklepnega dela osem poglavij. V prvem delu je obdelana aprilska vojna, okupacija in okupacijski sistem. Drugi del je posvečen pripravam na oborožen boj, zlasti na političnem področju. Tretji del govori o oboroženi vstaji in o bojih do nastanka osvobojenega ozemlja. Časovno je torej ta del omejen do spomladi leta 1942, drugi del leta 1942 do preloma 1942/1943 pa je zajet v četrtem delu knjige, ki nosi naslov: »Prvo osvobojeno ozemlje in nastanek štirih narodnoosvobodilnih udarnih brigad«. Zelo natančno je v petem delu prikazan vzpon osvobodilnega boja od aprilskega (1943) zbora aktivistov OF do kapitulacije Italije, nič manj podroben pa ni tudi šesti del, ki vsebuje problematiko NOB od kočevskega zbora do prvega zasedanja slovenskega narodnega osvobodilnega sveta. Bojem v letu 1944 je posvečeno celo sedmo poglavje, saj je to čas razmaha osvobodilnega gibanja in širjenja narodnoosvobodilne vojne do narodnih meja. Tudi končni boji za osvoboditev Slovenije od preloma leta 1944/1945 do 15. maja 1945 so opisani v posebnem poglavju.

Mimo tega, da je knjiga »Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945« znanstveno strokovno delo, ki bo gotovo v pomoč raziskovalcem tega časa, pa ima tudi izredno praktično vrednost za učitelje zgodovine. Tu imam v mislih predvsem priloge in kazala na zadnjih straneh knjige. V njih najdemo seznam poveljniškega sestava višjih enot NOV in POS, seznam osnovne literature in drugih virov, razlago kratic, kazala osebnih in krajevnih imen, kazalo vojaških enot in ustanov ter političnih organov, ustanov in organizacij ter raznih pojmov.

Že iz kratkega opisa knjige je najbrž jasno, da gre za izredno koristno in strokovno neoporečno knjigo, ki je od avtorjev terjala veliko dela in naporov. Nam zgodovinarjem in pa vsem tistim, ki so jo poznali, pa bo ta knjiga ostala v spominu tudi kot publikacija, kjer je še zadnjič prišlo do izraza neutrudno in natančno delo nedavno preminule kolegice Alenke Nedog.

Dušan Nečak

Jože Vidic, *Po sledovih črne roke*. Založba Borec, Ljubljana 1975; 588 str.

Založba Borec je v počastitev 30-letnice osvoboditve izdala eno izmed najbolj pretresljivih knjig, ki opisujejo našo bližnjo preteklost. Gre za dokumentarno-reportažni zapis delovanja morilske organizacije črne roke proti NOB slovenskega naroda.

Pisec Jože Vidic, ki ga poznamo že po knjigah *Beg z morišča* in *Zločin pri Lenartu*, je v svojem delu skušal odgovoriti na vprašanja — kaj je bila črna roka, kdo so bili njeni pobudniki, organizatorji in voditelji, kako je delovala, od kod je črpala neizmerno željo in žejo po krvi, kdo so bili črnorokci?

Ko je pisec skušal odgovoriti na ta vprašanja, je imel na razpolago zelo malo pisanega gradiva. Literature, ki bi se nanašala na to temo, je zelo malo oziroma skoraj nič. Zločine črne roke je opisal poleti 1944. leta dr. Maks Šnuderl v brošuri *Fašistično-domobranski teror nad Slovenci*. Nekaj sta o tej temi pisala tudi Franček Saje v delu *Belogardizem* in Štefanija Ravnikar-Podbevšek v knjigi *Sveti Urh*. Poleg te literature je avtorju služilo nekaj člankov v časopisju z opisom tega ali onega dogodka, ki je bil v zvezi s črno roko. Tako se je moral avtor lotiti zahtevnega dela — zbiranja podatkov, ki pa seveda ni bilo enostavno, saj črnorokci niso pustili za seboj nobenih pisanih dokumentov. Zato je avtor zbiral ustna pričevanja oseb, ki so bile priča dogodkom ter uporabil gradivo s sodišč, ki so po vojni sodila črnorokcem in njihovim sodelavcem.

Ko se pisec sprašuje, kako je nastala črna roka pove, da nekateri menijo, da je bila to nezakonski otrok vsemogočnega šefa nemške policije Heinricha Himmlerja oziroma gestapa in slovenske buržoazije. Avtor pravi, da danes niti belo-plavogardistična emigracija v tujini noče priznati očetovstva nad tem garjavim otrokom slovenske kontrarevolucije. Nihče noče biti kriv za brezumno pobijanje otrok, mater, očetov in ostarelih oseb oziroma za pobijanje pripadnikov in so-mišljenikov OF.

Avtor pravi, da moramo razlikovati tri vrste črne roke:

1. plavogardistično, ki se je z umori in letaki z narisano črno roko prvič predstavila na Jesenicah decembra leta 1943. Vse zločine na Gorenjskem do maja leta 1944 je opravila z vednostjo gestapa, čeprav si je sama izbrala žrtve, kraj in obliko umorov. Maja 1944. leta je gestapo prepovedal delovanje črne roke na Gorenjskem, ker so nacisti menili, da na njihovem ozemlju lahko opravljajo policijsko in sodno službo le tovrstne nemške organizacije;

2. domobranksko, ki je bila v celoti v rokah Katoliške akcije in njenih organizacij, zato so njeni pobudniki in člani zagrizeni klerikalci z duhovščino. Teror domobranske črne roke se je začel novembra 1943. leta in je bil najhujši do maja 1944. leta. Sprva niso morili pod imenom črna roka, temveč so to ime prevzeli od plavogardistov februarja 1944. Leta 1945 nastopajo pod imenom Roka pravice. Avtor pravi, da gre okrog 95 odstotkov zločinov črne roke pripisati domobranski, ki ima na vesti množične umore pri Sv. Urhu, na Barju, v okolici Velikih Lašč in Turjaka, v Žužemberku in drugod;

3. četniški odredi kot črna roka; prebivalci in partizani so začeli imenovati vse četniške odrede in njihove pripadnike črna roka, kar pa dejansko niso bili, čeprav so se tudi sami tako radi imenovali in podpisovali, samo ne v smislu vojaške morilske organizacije, temveč kot nasledniki srbske črne roke, katere cilj je bil združitev Srbije in Srbov.

Tako lahko govorimo samo o plavogardistični in domobranski črni roki, ki je prevzela ime od srbske črne roke, vse drugo pa so se slovenski črnorokci naučili od gestapa. Cilj črnorokcev je bil — tajno in surovo obračunavanje z Osvobodilno fronto oziroma njenimi pripadniki.

Ko se avtor sprašuje, kdo je sestavljal črno roko, pride do naslednjih ugotovitev. V vrstah črne roke so zagrizeni klerikalci z duhovščino na čelu, bivši jugoslovanski oficirji, razni kriminalci in lenuhi, ki se jim ni ljubilo delati doma na